

FEJÉR LÁSZLÓ

VÍZÜGYI VONATKOZÁSÚ CIKKEK A „TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY“-BEN

A hazai felvilágosodás kései hírnökeként jelent meg 1817-ben a szellemi közélet porondján a Tudományos Gyűjtemény.

A havonta megjelenő folyóirat első számában a szerkesztő Fejér György felpanaszolja, hogy hovatovább a művelt nemzetek közül a magyar az egyetlen, amely nem dicsekedhetik „többféle tudománybeli folyóírásokkal“. A lap éppen ezért célul tűzte ki, hogy a magyar nyelv használhatóságát a tudományok leírására is kiterjesztve, lehetőséget nyújtson a szellemi élet kiválóságainak tudományos véleménycserékre, s az olvasóközönségnek a tájékozódásra. A gyakorlati élettől sem kívántak elszakadni, éppen ellenkezőleg, új bel- és külföldi találmányok bemutatásával a gazdaságnak és a haza egészségének felvirágoztatását kívánták elősegíteni.

A Tudományos Gyűjtemény tanulmányait, rövidebb cikkeit és egyéb híryanagait átnézve számtalan vízügytörténeti vonatkozással lehet találkozni.

A hármas tagolású lap első részében található az eredeti értekezések. Ezek a hosszabb lélegzetű tudományos munkák határozták meg az egyes kötetek színvonalát is.

A lap második fejezete foglalkozott a külföldön, ill. itthon megjelent könyvek ismertetésével és bírálatával. Az ismertetett könyvek tematikája rendkívül változatos, szépirodalmi és szakmai kiadványok egyaránt találhatók közöttük. (Ebben az időben a „literatúra“ fogalomkörébe témától függetlenül minden iromány beletartozott, legyen az szépirodalom, vagy akár szakírás. Jellemző módon az „irodalom“ szavunk a nyelvújítás eredményeképpen 1840-ben jelent meg először a magyar nyelvben). A külföldi irodalmat számontartó rovat külön nyeresége azoknak a Magyarországgal kapcsolatos írásoknak kigyűjtése, amelyeket Rummy Károly György a többnyire német nyelvű folyóiratokból eszközölt az 1820-as évek első felében.

A folyóirat harmadik, összefoglaló rovatában a „Tudománybeli Jelentések“-ben pedig a rövidebb hírek jelentek meg. Ez a rovat tájékoztatta az olvasóközönséget a tudományos élet eseményeiről, kinevezésekről, kitüntetésekről, honi tudósok elhalálozásáról, a korábban megjelent cikkek hibaigazításairól, megjelenő új könyvekről, ... stb. Az itt közölt apróbb hírek átböngészése szintén nem érdektelen a kortörténettel foglalkozó kutatók számára.

A Tudományos Gyűjtemény értekezései között az első időkben kifejezetten vízügyi szakcikkeket nem olvashatunk. Talán oka lehet ennek az is, hogy a magyar szakmai nyelv ekkortájt még csak alakulóban volt, s a mérnökképzés bázisán, az Institutumban még németül folyt az oktatás. A sanyarú helyzetre igen jellemzőek Thaisz szerkesztőnek az egyik cikkhez írott észrevételei: „Be boldogtalan még a’ magyar, hogy akármit ír először is a nyelvről kell írnia, s ezen tárggyal mindannyiszor annyi időt haszontalanul vesztegetnie“.

Az értekezéseket böngészve mégsem lehetnek érdektelenek számunkra azok a tanulmányok, melyek az ország megyéit, kisebb, vagy nagyobb földrajzi egységeit, városait írják le.

A még Bél Mátyás által elkezdett történelmi földrajz tudományának a folyóirat oldalain publikáló képviselői igen sok vízrajzi és vízjárási adattal szolgálhatnak a kutatók számára. Akkoriban érezhető igény volt az ilyen jellegű tanulmányok közzétételére, hiszen az ország helyzetének, viszonyainak megismertetését fontos feladatának tekintette a Tudományos Gyűjtemény majd' minden szerkesztője. Nemegyszer olvasható a színvonalasabb tanulmányok végén a mindenkori szerkesztő megjegyzése, melyben felkéri az értekezőt hasonló jellegű ismertető cikkek közlésére.

Igen sok tanulmány foglalkozik Magyarország akkor ismert, vagy kevésbé ismert gyógyvizeinek, fürdőinek leírásával. A híradásokból kitűnik, hogy az itt talált vizek gyógyhatása semmivel sem marad el az Európában legismertebb gyógyvizekétől, de nemtörődömség, érdektelenség miatt a gyógyvizekre fürdőket nem építenek a terület birtokosai, ahol pedig van ilyen, az siralmas állapotánál fogva nem alkalmas pezsgő fürdőélet beindítására. Ma is időszerű problémákat feszegetne egy tudósító, ki észreveszi, hogy a fürdőélet beindításához a gyógyvíz és a szép természeti környezet még nem elég, utak, megfelelő elszállásolási és szórakozási lehetőségek kellenek. Ezek hiányában a tehetősebb magyar főúri réteg inkább a kiépítettebb ausztriai, cseh- és németországi fürdő- és üdülőhelyeket látogatja, s pénzéből azok fejlődhetnek tovább. A gondolat sor az akkori olvasó számára is tovább folytatható volt, hiszen az említett vállalkozásokhoz elsősorban pénzre volt szükség. A hitellel kapcsolatban pedig közismert volt Széchenyi álláspontja, amennyiben a gazdasági fejlődés egyik legfőbb akadályát az elmaradott pénz- és hitelviszonyokban látta.

Az 1830-as években megjelennek a folyóiratban az első tudományos igényű vízügyi szakcikk, elsősorban az elmélkedésre és írásra is hajlamos Beszédes József tollából. Az ekkor pályája és szaktekintélye csúcán álló vízmérnök Széchenyi szellemében megfogalmazott gondolatai a Duna világkereskedési jelentőségéről támogatást nyújtottak az AI-Duna szabályozásának felvetéséhez. Beszédes a tanulmány megjelenését követő néhány hónapon belül már Széchenyi társaságában utazik végig az AI-Dunán, szemügyre véve az elvégzendő feladatokat. Az itt szerzett tapasztalatairól alig fél évvel később ugyancsak a Tudományos Gyűjtemény lapjain számolt be.

A műszaki tudományoknak a nemzet felemelkedésében betöltött szerepe és jelentősége témája egy ugyancsak 1830-ban megjelent cikkének. Szerinte az „Inzsenérség a' legszükségesebb tudásoknak tára.” A történelmen végigtekintve bizonygatja, hogy a műszaki tudomány fejlődése tette lehetővé az emberi társadalmak felemelkedését. A Magyarországon oly szükséges fejlődés lehetőségét villantja fel egy másik tanulmányában, melyet cím szerint a kataszteri felmérésről, valójában a mezőgazdasági földterületeknek a köz érdekében való jobb kihasználásáról ír. Nem forradalmi átalakulást kíván, hanem az adott társadalmi viszonyok között az ésszerűség és célszerűség uralmát.

1837-ben jelentette meg a Tudományos Gyűjteményben legnagyobb szabású elgondolását a Kolozsvártól Grácig tervezett víziútrendszeréről. A terv tartalmazta a Duna-Tisza csatorna megépítését, mely elképzelésnek támogatására Széchenyi kezdeményezésével 1839-ben megalakult a „Duna-Tiszai társaság”.

A Tudományos Gyűjtemény időközben helyet adott a reformkor másik nagy mérnök-egyéniségének, Vásárhelyi Pálnak Beszédes nemegy elképzelését a valóság talajáról megkérdőjelező kritikájának is. Noha a két mérnök közötti kapcsolatnak nem tett jót Vásárhelyi igen szigorú, bár jogos kritikája, a tudományos vita demokratizmusa Vörösmarty szerkesztői elveit minősíti.

Vásárhelyinek még egy cikke, helyesebben könyvkritikája jelent meg a folyóiratban, melyben az akkor igen fontos vasútfejlesztés avagy víziútfejlesztés kérdésében foglalt állást.

Ha itt most elsősorban Beszédes és Vásárhelyi közleményeivel foglalkoztunk részletesebben, ennek nem az az oka, hogy más vízmérnökök nem írtak a lapba. Igen fontos, s a gyakorlati szempontból is érdekes tanulmányt közöl Gáty István, Zaary Károly, Győry Sándor, Trattner Károly, Balla Károly, Udvardy János, Vizer István és Vedres István. Talán midegyikük közül kiemelkedik jelentőségével és igen gazdag gondolati tartalmával Vedres Istvánnak a „Túl a tiszai árvizekről” szóló tanulmánya. Ez az értekezés a széleslátókörű idős mérnök utolsó munkája. Hosszú, tapasztalatokkal gazdag évtizedek vannak már mögötte, mikor ezt az értekezést megírja. Széchenyi ugyanazon évben (1830) megjelent Hitel-jéből választ mottót munkája élére: „Alap nélkül tartósan nem állhat semmi; 's kizárólag csak azon tárgyat bírhatjuk igazi sikerre, mellyet természetesen vagy ma-thematikai renddel kezdünk, 's folytatunk”.

Irodalom

Batári Gyula: A Tudományos Gyűjtemény orvosi vonatkozásai = Orvostörténeti Közlemények 1975. p. 85-98.

Fenyő István: A Tudományos Gyűjtemény indulása = Magyar Könyvszemle 1976. p. 211-226.

Mader Béla: A Tudományos Gyűjtemény története. Szeged, 1976.

Szilvágyné Irén: Vízügyi kutatók kincsestára = Magyar Vizgazdálkodás 1980. 11-12 sz. p. 52-53.